

**T.C. İSTANBUL TİCARET
ÜNİVERSİTESİ**

**DIŞ TİCARET ENSTİTÜSÜ
WORKING PAPER SERIES**

Tartışma Metinleri

WPS NO/ 65/ 2017-01

TÜRKİYE'NİN DIŞ TİCARET SİSTEMİ VE SORUNLARI

Nur AKTAŞ*

Muhittin ADIGÜZEL**

* nur_aktas@hotmail.com İstanbul Ticaret Üniversitesi Uluslararası Ticaret Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi

** madiguzel@ticaret.edu.tr Yrd. Doç. Dr. İstanbul Ticaret Üniversitesi İşletme Fakültesi İktisat Bölümü Öğretim Üyesi

Özet

Çalışmamızda Türkiye için büyük önem taşıyan dış ticaret konusu çerçevesinde Türkiye'nin dış ticaret sistemi ve sorunları incelenmiştir. Dış Ticaret Sistemi ülkenin dış ticaret işlemlerini teşkil eden ithalat ve ihracat ile ilgili tüm mevzuat ile oluşturulmuş uygulama ve yapıyı ifade etmektedir. Çalışmamızda Türkiye'nin Dış Ticaret Sistemi Uluslararası Anlaşmalar ve Dış Ticaret İç Mevzuat olarak iki başlık altında tasnif edilmiştir. Dış ticaret sisteminde karşılaşılan sorunlar dış ticaret firmalarındaki uzmanlarla yapılan derinlemesine mülakat sonuçları olarak makalede yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Dış Ticaret Sistemi, Türkiye Dış Ticaret Uluslararası Anlaşmalar, Dış Ticaret Mevzuatı

Abstract

In this research study foreign trade system and trouble of Turkey was investigated within the framework subject of foreign trade which is of great importance for Turkey. Foreign trade system refers to practice and structure composed by all legislation about export and import which are creative for the country's foreign trade transaction. In this research study, foreign trade system of Turkey has gathered under two subtitles; international agreements and domestic legislation. In foreign trade system problems which have been encountered take part in the article as interview results which are done profoundly with experts in foreign trade companies.

Key Words: Turkey's Foreign Trade System, International Agreements, Foreign Trade's Legislation

Giriş

Küreselleşme ve Bilgi Toplumunun/Ekonomisinin; sosyal yaşamdan politikaya, ekonomiden kültüre hemen her şeyi küresel bazda yeniden şekillendirdiği bir değişim ve dönüşüm sürecinde yaşıyoruz. Diğer taraftan derin ve yoğun bir bütünleşmenin yaşandığı günümüz dünya ekonomisinde ülkeler ve hükümetleri, küresel yeni ekonominin gereklerine ayak uydurabilmek gayreti içerisinde. Günümüzün küresel ekonomisinde ülkelerin kalkınma ve refah düzeyleri, iç dinamiklerinin yanı sıra küresel ekonominin dış dinamiklerince de etkilenmekte ve belirlenmektedir.¹

Bir ülkede refahın ana kaynağı üretimdir. Üretmek için öncelikle üretim yeteneğine sahip olmak gereklidir. Ancak refahın sağlanması; üretim yeteneğinin yanı sıra üretilen mal ve hizmete yurtiçi ve yurtdışı talebin olması, pazarlanıp satışının gerçekleşmesini gerektirmektedir. Bugün, ülkelerin milli hâsılasını ve istihdamını oluşturan faaliyetlerin büyük bölümü küresel piyasadan çok, yurtiçi ekonomiyi hedefleyen faaliyetlere dayalı olsa da, ülkelerin refah düzeylerini belirleyen faktörlerin başında ihracat yetenekleri, dolayısıyla da küresel piyasalardaki rekabetçi durumları gelmektedir. Bu nedenle Türkiye içinde dış ticaret hem kalkınma ve büyüme için hem dış dengenin sağlanması açısından önem taşımaktadır.

Türk ekonomisi 1980 yılından itibaren ithal ikamesine dayalı ekonomik politikaları bir kenara bırakarak, serbest piyasa ekonomisiyle dışa açılmayı amaçlamıştır. Başka bir ifadeyle, ekonomi ihracatı esas almaya, ona göre üretim teknolojisi geliştirmeye ve büyümeye başlamıştır. İhracata dönük büyüme, dışa açık büyümenin temel ögesi yapılmıştır.² Böylece ekonomik yapı içe dönük, gümrük vergileriyle korunan bir tüketim sanayiden, dışa dönük üretim mallarına ağırlık veren uluslararası pazarlarda rekabeti esas alan bir şekle dönüşmüştür.³

Cumhuriyetin ilk yıllarında ihracatın büyük bir kısmını tahıl ve hammadde ihracatı oluşturmuştur. İthalat ise sanayi ürünlerini kapsamaktadır. Cumhuriyetin kurulduğu yıl 51 milyon dolar düzeyinde olan ihracatımız, 2015 yılı sonunda 144 milyar dolara

¹ Adıgüzel,Muhittin (2011). *Küresel Rekabet Gücü*. Nobel. Yayınevi,Ankara

² Gülten Kazgan, (1998), *Ekonomide Dışa Açık Büyüme*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi. 2.Basım, s.333

³ YILDIRIM, Süreyya. *Bilgi Ekonomisi ve Bilgi Ekonomisinin Türkiye Açısından Değerlendirilmesi*; sbe.balikesir.edu.tr/dergi/edergi/c7s12/makale/c7s12m6.pdf -

yaklaşırken, ithalat da 1923 yılında 87 milyon dolar seviyesinden 2015 yılı sonunda 207 milyar dolarlık hacme ulaşmıştır.⁴

Çalışmamızda Türkiye için büyük önem taşıyan dış ticaret konusu incelenmiştir. Bu çerçevede Giriş birinci bölümde yer alırken Türkiye'nin dış ticaret sistemi özetle ikinci bölümde yer almıştır. Dış ticaret sisteminde karşılaşılan sorunlar dış ticaret firmalarındaki uzmanlarla yapılan derinlemesine mülakat sonuçları olarak üçüncü bölümde yer almıştır. Dördüncü bölümde Sonuç ve Değerlendirmeler yer almaktadır. Çalışmamızda araştırma yöntemi olarak literatür araştırması ve derinlemesine mülakat yöntemi kullanılmıştır.

1.Türkiye'nin Dış Ticaret Sistemi

Dış ticaret iki veya daha fazla ülke arasında yapılan mal ile hizmet alış-verişidir. Dış ticaret işlemleri ise; bir ülkeden diğer bir ülkeye satılan veya o ülkeye başka bir ülkeden getirilen malların çıkış veya girişinin düzenlenmesini içeren kurallardır. Dış Ticaret Sistemi ülkenin dış ticaret işlemlerini teşkil eden ithalat ve ihracat ile ilgili tüm mevzuat ile oluşturulmuş uygulama ve yapıyı ifade etmektedir. Türkiye'nin Dış Ticaret Sistemini iki başlık altında toplayabiliriz.

1.1.Uluslararası Anlaşmalar

1.1.1.Çok Taraflı Ticaret Sistemi – Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) Üyeliği

Ekim 1947'de Cenevre'de 23 ülke geçici bir anlaşma olan Gümrük Tarifeleri ve Ticareti Anlaşması (GATT)'ni imzalamışlardır. İTO'nun kurulamaması üzerine, "geçici" olma özelliğine rağmen, Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması 1948-1994 yılları arasında dünya mal ticaretini düzenleyen temel disiplin olarak uygulanmış ve kurumsal bir kimlikten yoksun olmasına rağmen bu alanda genel kabul gören bir çerçeve oluşturmuştur.⁵

Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), yaklaşık yarım yüzyıl boyunca, Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşmasına (GATT) istinaden yürütülen son çok taraflı ticaret müzakere

⁴ Gürsoy, Yaser (2016). *Dış Ticaret İşlemleri Yönetimi*. Bursa: Ekin Kitabevi

⁵ GATT Bilgilendirme Rehberi Gelir İdaresi Başkanlığı,Ankara

turu olan Uruguay Turu (1986-1995)'nin sonucunda, 1995'te kurulmuştur. Türkiye GATT' a 1951 yılında taraf olmuş ve DTÖ'nün de kurucu üyeleri arasında yer almıştır.

GATT ve DTÖ ;

- En çok kayrılan ülke kuralı,
- Ulusal muamele kuralı,
- Gümrük vergilerinin indirilerek konsolide edilmesi,
- Korumanın sadece gümrük vergileri ile gerçekleştirilmesi,

olarak sıralanabilecek dört temel prensip üzerine inşa edilmiştir. Türkiye her iki anlaşmaya imza koymuş ve DTÖ üyesi bir ülke olarak oluşturulan uluslararası mevzuat çerçevesinde davranmak durumundadır. Bu mevzuat Türkiye Dış Ticaret Sisteminin temel öğelerindedir.⁶

1.1.2. Avrupa Birliği (AB) ile Gümrük Birliği Anlaşması

Türkiye AB ile müzakereleri de neticelendirerek 1 Ocak 1996 tarihinde Gümrük Birliği'ne girmiştir. Katma Protokol'de öngörülen 22 yıllık Geçiş Dönemi, 1 Ocak 1996 tarihi itibarıyla son bulmuş ve Türkiye'nin AB'ye katılımı yolunda "Gümrük Birliği" dönemine girilmiştir.

Türkiye-AB Gümrük Birliği, sadece sanayi ürünlerini ve işlenmiş tarım ürünlerini kapsamakta, geleneksel tarım ürünleri ise kapsam dışı bulunmaktadır. İşlenmiş tarım ürünlerinde gümrük vergileri tespit edilirken, tarım payı ile sanayi payı ayrılmakta ve sadece sanayi payı vergi muafiyetine tabi tutulmaktadır.

Gümrük Birliği'nin tamamlanmasıyla Türkiye, AB'den gelen sanayi ürünlerine yönelik tüm gümrük vergilerini ve eş etkili tedbirlerini ortadan kaldırmıştır. Ayrıca, uygulanan miktar kısıtlamalarına da son verilmiştir. Bu kapsamda, sanayi ürünleri itibarıyla üçüncü ülkeler için Gümrük Birliği öncesinde %16 seviyesinde olan ortalama koruma oranı, 2011 yılı İthalat Rejimi kapsamında %4,2 seviyesine gerilemiştir.

⁶ Küreselleşme ve Uluslararası Ekonomik Anlaşmalar,
http://www.akademiktisat.net/calisma/kuresellesme/kure_ekon_anl_mfeken.htm

Bu çerçevede, 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı (OKK) uyarınca, Gümrük Birliği'nin düzgün işleyişini sağlamak ve ortak ticaret politikasını uygulamak üzere, ithalat ve ihracata ilişkin ortak kurallar, kotaların yönetimi, dampedli veya sübvansiyonlu ithalat karşı koruma, tekstil ithalatına ilişkin otonom düzenlemeler, dahilde ve hariçte işleme rejimleri AB ile uyumlu hale getirilmiştir. Buna ek olarak, Gümrük Birliği çerçevesinde, AB'nin tercihli ve otonom rejimlerine uyum devam etmektedir.

1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı Türkiye'ye Ankara Anlaşması'nda tanımı yapılmış olan klasik gümrük birliğinin ötesinde yükümlülükler getirmiştir. Anlaşma'nın 10.maddesi gereği; Üye Ülkelerle Türkiye arasında, ithalatta olduğu gibi ihracatta da gümrük vergileri ve eş etkili resim ve harçlar, miktar kısıtlamaları ile milli üretime Anlaşmanın hedeflerine aykırı bir koruma sağlamayı gözetilen eşit etkili başka her türlü tedbir yasaklanır ve buna ilave olarak Türkiye üçüncü ülkelerle ilişkilerinde Topluluğun Ortak Gümrük Tarifesi'nin kabul etmektedir ve Toplulukça dış ticaret konusunda uygulanan sair mevzuata da yaklaşmayı taahhüt etmektedir. 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı'nda şu kısımlara yer verilmiştir :

- Malların Serbest Dolaşımı ve Ticaret Politikası
- Tarım Ürünleri
- Gümrük Hükümleri
- Yasaların Yakınlaştırılması
- Kurumsal Hükümler
- Genel ve Son Hükümler

1.1.3.Türkiye'nin Serbest Ticaret Anlaşmaları

Gana ile STA müzakereleri tamamlanmış olup, yakın bir zamanda imzalanması hedeflenmektedir. Halihazırda 13 ülke/ülke grubu (Peru, Ukrayna, Kolombiya, Ekvator, Meksika, Japonya, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Kamerun, Seyşeller, Körfez İşbirliği Konseyi, Libya, MERCOSUR ve Çad) ile STA müzakereleri devam etmektedir. Ayrıca, 10 ülke/ülke grubu (ABD, Kanada, Tayland, Hindistan, Endonezya, Vietnam, Orta Amerika Topluluğu, Afrika Karayip Pasifik Ülkeleri, Cezayir ve Güney Afrika Cumhuriyeti) nezdinde de STA müzakerelerine başlama girişiminde bulunulmuştur.⁷

⁷ <http://www.orgtr.org/tr>

Tablo 1. Serbest Ticaret Anlaşmaları

NO	ÜLKE	Anlaşmanın İmza Tarihi	Anlaşmanın Yürürlüğe Girişi
1	EFTA	10.12.1991	01.04.1992
2	İsrail	14.03.1996	01.05.1997
3	Makedonya	07.09.1999	01.09.2000
4	Bosna ve Hersek	03.07.2002	01.07.2003
5	Filistin	20.07.2004	01.06.2005
6	Tunus	25.11.2004	01.07.2005
7	Fas	07.04.2004	01.01.2006
8	Suriye	22.12.2004	01.01.2007 <i>(06.12.2011'de Karşılıklı Askıya alındı)</i>
9	Mısır	27.12.2005	01.03.2007
10	Arnavutluk	22.12.2006	01.05.2008
11	Gürcistan	21.11.2007	01.11.2008
12	Karadağ	26.11.2008	01.03.2010
13	Sırbistan	01.06.2009	01.09.2010
14	Şili	14.07.2009	01.03.2011
15	Ürdün	01.12.2009	01.03.2011
16	Lübnan	14.07.2009	01.05.2013, <i>Lübnan'ın iç onayı ile yürürlüğe girecektir.</i>
17	Morityus	09.09.2011	01.05.2013
18	Güney Kore	01.08.2012	01.05.2013
19	Malezya	17.04.2014	01.08.2015
20	Kosova	28.09.2013	<i>İki tarafın iç onayı ile yürürlüğe girecektir.</i>
21	Moldova	11.09.2014	01.11.2016
22	Fareo Adaları	16.12.2014	<i>İki tarafın iç onayı ile yürürlüğe girecektir.</i>
23	Singapur	14.11.2016	<i>İki tarafın iç onayı ile yürürlüğe girecektir..</i>
24	Gana		

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı

1.2.Dış Ticaret İç Mevzuatı

İç mevzuat temelde 4458 Sayılı Gümrük Kanunu'nun oluşturduğu ve "Gümrük rejimi" olarak adlandırılan bir çerçeve ve bunun yanı sıra aşağıda yer alan mevzuat ve ilgili diğer mevzuatı kapsamaktadır;

- Gümrük rejimi;
 - a) Serbest dolaşıma giriş rejimi,
 - b) Transit rejimi,
 - c) Gümrük antrepo rejimi,
 - d) Dahilde işleme rejimi,
 - e) Gümrük kontrolü altında işleme rejimi,
 - f) Geçici ithalat rejimi,
 - g) Hariçte işleme rejimi,
 - h) İhracat rejimi,
 - i) Serbest bölgeler rejimi,

- Diğer Mevzuat olarak;
 - a) İhracat Rejimi Kararı
 - b) İthalat Rejimi Kararı
 - c) 5607 Sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu
 - d) İthalatta Korunma Önlemleri Yönetmeliği
 - e) İhracat Yönetmeliği
 - f) İhracı Kayda Bağlı Mallara İlişkin Tebliği
 - g) İthalatta Gözetim Uygulanması Yönetmeliği
 - h) Gümrük Genel Tebliği (Gümrük Tarife Cetveli İzahnamesi)
 - i) Sınır Ticaretinin Düzenlenmesine İlişkin Karar (Karar Sayısı: 2016/8478) sayılabilir.

1.2.1.Gümrük Rejimi'nin Unsurları

a)Serbest Dolaşıma Giriş Rejimi: Türkiye Gümrük Bölgesine gelen eşyanın serbest dolaşıma girişi; ticaret politikası önlemlerinin uygulanması, eşyanın ithali için öngörülen diğer işlemlerin tamamlanması ve kanunen ödenmesi gereken vergilerin

tahsili ile mümkündür. Eşyanın Türkiye Gümrük Bölgesine getirilmeden serbest dolaşıma girişine ilişkin usul ve esasları belirlemeye Bakanlar Kurulu yetkilidir.⁸

b)Transit Rejimi: Transit rejimi;⁹ İthalat vergileri ve ticaret politikası önlemlerine tabi tutulmayan serbest dolaşıma girmemiş, ihracatla ilgili gümrük işlemleri tamamlanmış, eşyanın, gümrük gözetimi altında Türkiye Gümrük Bölgesi içindeki bir noktadan diğerine taşınmasında uygulanır. Gümrük idareleri, transit rejimine tabi tutulan eşyanın Türkiye Gümrük Bölgesi içinde;

- Yabancı bir ülkeden yabancı bir ülkeye,
- Yabancı bir ülkeden Türkiye'ye,
- Türkiye'den yabancı bir ülkeye,
- Bir iç gümrük idaresinden diğer bir iç gümrük idaresine, taşınmasına izin verir.

c)Gümrük Antrepo Rejimi: Gümrük antrepo rejimi;¹⁰ İthalat vergilerine ve ticaret politikası önlemlerine tabi tutulmamış ve serbest dolaşıma girmemiş eşyanın, gümrük antrepasına alınması halinde ihracata ilişkin önlemlerden yararlanabilecek serbest dolaşımda bulunan eşyanın, bir gümrük antrepasına konulmasına ilişkin hükümleri belirler.

Antrepo işleticisi, gümrük antreposu işletmesine izin verilen kişidir. Kullanıcı, eşyanın antrepo rejimi beyanında bulunan kişi veya bu kişinin hak ve yükümlülüklerinin devredildiği kişidir. Gümrük antreposu, gümrük gözetimi altında bulunan eşyanın konulması amacıyla kurulan ve kuruluşunda aranılacak koşulları ve nitelikleri yönetmelikle belirlenen yerdir.

d) İşleme Rejimi: Serbest dolaşımda olmayan eşya, işlem görmüş ürünlerin üretiminde kullanılmasından sonra Türkiye Gümrük Bölgesinden yeniden ihraç edilmesi amacıyla, gümrük vergileri ve ticaret politikası önlemlerine tabi tutulmaksızın ve vergileri teminata bağlanmak suretiyle, dahilde işleme rejimi kapsamında geçici olarak ithal edilebilir. Eşyanın işlem görmüş ürünler şeklinde ihracı halinde, teminat iade olunur.

⁸ Gümrük Kanunu madde 74

⁹ Gümrük Kanunu madde 84

¹⁰ Gümrük Kanunu madde 93

Eşyanın bu şekilde dahilde işleme rejiminden yararlanmasına şartlı muafiyet sistemi denir. Serbest dolaşımda bulunan eşyanın işlem görmüş ürünlerin üretiminde kullanılmasından sonra Türkiye Gümrük Bölgesinden ihraç edilmesi halinde, bu eşyanın serbest dolaşıma girişi esnasında tahsil edilmiş olan ithalat vergileri, dahilde işleme rejimi kapsamında geri verilir. Eşyanın bu şekilde dahilde işleme rejiminden yararlanmasına geri ödeme sistemi denir.¹¹

e) Gümrük Kontrolü Altında İşleme Rejimi: Serbest dolaşıma girmemiş eşyanın Türkiye Gümrük Bölgesinde, ithalat vergilerine veya ticaret politikası önlemlerine tabi tutulmaksızın, niteliğini veya durumunu değiştiren işlemlere tabi tutulmaları ve bu işlemlerden elde edilen ürünlerin ithalat vergileri üzerinden serbest dolaşıma girmelerini düzenler. 4458 sayılı Gümrük Kanununun 123 ila 127'nci maddeleri ve 7/10/2009 tarihli ve 27369 mükerrer sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan Gümrük Yönetmeliğinin 308 ila 327'nci ve 370 ila 375 inci maddeleri uyarınca Gümrük Kontrolü Altında İşleme Tebliği kapsamında gerçekleştirilir.¹²

f) Geçici İthalat Rejimi: Geçici ithalat rejimi, serbest dolaşıma girmemiş eşyanın ithalat vergilerinden tamamen ya da kısmen muaf olarak ve ticaret politikası önlemlerine tabi tutulmaksızın, Türkiye Gümrük Bölgesi içinde kullanılması ve bu kullanım sırasındaki olağan yıpranma dışında, herhangi bir değişikliğe uğramaksızın yeniden ihracına olanak sağlayan hükümlerin uygulandığı rejimdir.¹³

g) Hariçte İşleme Rejimi: Hariçte işleme rejimi, 144 ila 148 inci maddelerde öngörülen standart değişim sistemine ilişkin hükümler ile 116'ncı madde hükmü saklı kalmak üzere, serbest dolaşımdaki eşyanın hariçte işleme faaliyetlerine tabi tutulmak üzere Türkiye Gümrük Bölgesinden geçici olarak ihracı ve bu faaliyetler sonucunda elde edilen ürünlerin ithal vergilerinden tam veya kısmi muafiyet suretiyle yeniden serbest dolaşıma girişine ilişkin hükümlerin uygulandığı rejimdir. Serbest dolaşımdaki eşyanın geçici ihracı halinde, söz konusu eşyaya Türkiye Gümrük Bölgesi dışına çıkışı için öngörülen ihracat vergileri, ticaret politikası önlemleri ve diğer işlemler uygulanır.¹⁴

¹¹ Gümrük Kanunu madde 108

¹² Gümrük Kontrolü Altında İşleme Tebliği, m.1

¹³ Gümrük Kanunu madde 128

¹⁴ Gümrük Kanunu madde 135

h) İhracat Rejimi: İhracat rejimi, serbest dolaşımda bulunan eşyanın ihraç amacıyla Türkiye Gümrük Bölgesi dışına çıkışına ilişkin hükümlerin uygulandığı rejimdir. İhracat, ticaret politikası önlemleri ve gerektiği takdirde ihracat vergileri de dahil olmak üzere çıkış işlemlerine ilişkin hükümlerin uygulanmasıyla gerçekleştirilir. Türkiye Gümrük Bölgesinden ihraç edilecek eşya, ihracata ilişkin gümrük beyannamesi ile yetkili gümrük idaresine beyan edilir. Türkiye Gümrük Bölgesinden çıkacak eşyanın gümrük beyannamesine tabi olmayacağı hal ve şartlar yönetmelikle belirlenir. Müsteşarlık, gerektiğinde ihraç eşyasının cinsine, niteliklerine ve ihracatın özelliğine göre ihracatın daha kolay yapılmasını sağlayacak usul ve esasları belirlemeye yetkilidir.

İhraç eşyası, buna ilişkin gümrük beyannamesinin tescili sırasında bulunduğu durum ve niteliğini gümrük kontrolünden çıktığı sırada da aynen muhafaza etmesi ve bu haliyle Türkiye Gümrük Bölgesini terk etmesi koşuluyla fiilen ihraç edilmiş sayılır. Bu durumda, ihraç eşyası üzerindeki gümrük kontrolü sona erer.¹⁵

ı) Serbest bölgeler Rejimi: Serbest bölgeler, Türkiye Gümrük Bölgesinin parçaları olmakla beraber; Serbest dolaşımda olmayan eşyanın herhangi bir gümrük rejimine tabi tutulmaksızın ve serbest dolaşıma sokulmaksızın, gümrük mevzuatında öngörülen haller dışında kullanılmamak ya da tüketilmemek kaydıyla konulduğu, ithalat vergileri ile ticaret politikası önlemlerinin uygulanması bakımından, Türkiye Gümrük Bölgesi dışında olduğu kabul edilen; Serbest dolaşımdaki eşyanın, bir serbest bölgeye konulması nedeniyle normal olarak eşyanın ihracına bağlı olanaklardan yararlandığı yerlerdir.¹⁶

1.2.2.Diğer Mevzuat

Gümrük Kanununun yanı sıra Türkiye'nin Dış Ticaret Sistemini oluşturan diğer mevzuattan olmak üzere;

- **İhracat Rejimi Kararı;** 06.01.1996-22515 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 22/12/1995 tarih ve 95/7623 sayılı İhracat Rejimi Kararı; ihracatın ülke

¹⁵ Gümrük Kanunu madde m.150 ve 151

¹⁶ Gümrük Kanunu madde 152

ekonomisi yararına düzenlenmesini, desteklenmesini ve geliştirilmesini sağlamak için ihracatta yetkili mercii ve uygulanacak esasları belirlemektedir.

- **İthalat Rejimi Kararı;** 31.12.1995-22510 (Mükerrer) sayılı Resmi Gazete yayımlanan 1995-7606 sayılı İthalat Rejimi Kararı, ithalatın ülke ekonomisi yararına ve uluslararası ticaretin gereklerine uygun olarak düzenlenmesini sağlamaktır. İthalat, bu Karar ile bu Karara dayanılarak çıkarılacak yönetmelik, tebliğler, ilgili kuruluşlara verilecek talimatlar, çok taraflı veya iki taraflı anlaşmalar hükümleri çerçevesinde yürütülür.

İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesi Hakkında Kanun

Bu Kanun, ithalatta haksız rekabet hallerinden dampinge veya sübvansiyona konu olan ithalatın sebep olduğu zarara karşı bir üretim dalının korunması amacıyla yapılacak işlemlere, alınacak önlemlere, gerekli ilke ve uygulama kararlarını verecek bir Kurul oluşturulmasına ve bunun görevlerine ilişkin usul ve esasları kapsamaktadır.

İthalatta Korunma Önlemleri Yönetmeliği

Bu Yönetmelik 10/5/2004 tarihli ve 2004/7305 sayılı Karar uyarınca; bir malın benzer veya doğrudan rakip mallar üreten yerli üreticiler üzerinde ciddi zarar veya ciddi zarar tehdidi oluşturacak şekilde artan miktar ve şartlarda ithal edilmesi halinde, bu zarar veya zarar tehdidini ortadan kaldırmak üzere, söz konusu zarar veya zarar tehdidiyle sınırlı ve geçici olmak kaydıyla, uluslararası yükümlülükler ve ülke yararı göz önüne alınarak korunma önlemleri alınmasına ilişkin usul ve esasları kapsamaktadır.

İthalatta Gözetim Uygulanması Yönetmeliği

Yönetmelik 10/5/2004 tarihli ve 2004/7304 sayılı Karar uyarınca bir malın ithalatında kaydedilecek gelişmelerin yakından izlenmesi amacıyla o malın ithalatında gözetim uygulanmasına ilişkin usul ve esasları kapsamaktadır.

Sınır Ticareti

Türkiye ile komşu ülkeler arasında coğrafi durum ve bölge ihtiyaçları göz önünde bulundurularak yapılacak sınır ticaretinin kapsamını belirlemeye, sınır ticareti yapılacak sınır ticaret merkezlerinin kurulmasına ve buralardan yapılacak ihracat ve ithalatın usul ve esaslarını belirlemeye veya sınır ticareti yoluyla serbest dolaşıma girecek eşyadan

alınacak vergileri göstermek üzere ilgili kanunlarda belirtilen azamî hadleri geçmemek şartıyla tek ve maktu bir tarife uygulamaya Bakanlar Kurulu yetkilidir.¹⁷

2.Dış Ticaret Sistemi İle İlgili Sorunlar

2000'li yılların başından itibaren dış ticareti hızlı bir artış gösteren Türkiye'nin dış ticaret sistemindeki sorunların belirlenerek iyileştirilmesinin başta dış ticaret olmak üzere yabancı sermaye girişine, yatırımlara, üretime ve istihdama katkı sağlayacağı, kamu kurumlarının dış ticaret sürecindeki kontrollerinin etkinliğini, özel sektörün düzenlemelere uyumunu ve kamu gelirlerini arttıracacağı bilinmektedir.¹⁸ Bu çerçevede çalışmamızda dış ticaret sisteminde karşılaşılan sorunlar dış ticaret firmalarındaki uzmanlarla yapılan derinlemesine mülakat sonuçları olarak aşağıda özetle verilmiştir.

- İthalatçı firmaların ürünlerin tedarigi aşamasından yapılan anlaşmaya uygun olarak üretim yapılmamasından dolayı zaman zaman kalite problemleri ile karşılaşabilmektedir. Kalite problemi yaşanan durumlarda ortaya çıkan anlaşmazlıkların çözümü konusunda yetkili mercilere ulaşamaması ve yardım alınamaması
- İlk defa ithalat yapmak isteyen firma olarak üreticiler hakkında araştırma yapabilmek için gerekli bilgileri edinebilecek veri tabanı bulunamaması
- Ürünlerin kalitesinin test edilmesi için yeterli sayıda kuruluş bulunmaması
- **Referans fiyat farkı;** Gümrük işlemlerinde yaşanan sorunların başında referans fiyat farkı sebebiyle ödenen yüksek Katma Değer Vergisi ve Gümrük Vergisi gelmektedir. Referans fiyatlarda göz ardı edilen bir durum fiyatların değişkenliğidir (gerek yurtiçi gerek yurtdışı piyasa koşullarına göre fiyatlar değişiklik gösterebiliyor ancak referans fiyatlar 5 – 6 yıl önce oluşturulmuş olabilmektedir).
- **Antidamping;** Antidamping vb. ek vergiler ithal hammadde kullanan yerli üreticiyi olumsuz etkilemektedir.
- **Akreditif Mektupları;** İthalat işlemlerinde akreditif mektubu oluşturulurken üreticinin kendi istediği maddeler ile açmak durumunda kalılabilmektedir.

¹⁷ Gümrük Kanunu madde 172

¹⁸ Murat DELİÇAY (2015); *Dünya'da ve Türkiye'de Dış Ticareti Kolaylaştırmaya Yönelik Ulusal Koordinasyon Çalışmaları*. Kalkınma Bakanlığı

Örneğin akreditifte ‘‘41A : Available with/by ‘‘ (bu alanda akreditifin hangi bankada ödeneceği yazılır) aleyhte olmasına rağmen ‘‘ANY BANK’’ olarak açmak durumunda kalınabilmektedir. Akreditif işlemlerinde üreticiye göre hareket edilmesinin sebebi yüksek antidampinglemler nedeniyle üretici sayısının az kalması, alternatiflerin bu nedenle fazla olmamasıdır.

- **CIF Yüklemeler;** Yüklemelerimiz %90 FOB, %10 CIF olarak yapılmaktadır. Ancak CIF yüklemelerde, çok sık rastlanmamakla beraber üreticinin tarafımıza herhangi bilgi vermeden ve onay almadan yükleme yaptığı durumlarla karşı karşıya kalınabilmektedir.
 - **Gümrük Muayene / Kimyahaneye;** İthalat işlemlerinde yaşanan bir sorun, aynı üreticiden gelen aynı kalem eşya kimyahaneye gitmiş olup elimizde emsal raporu olmasına rağmen tescil olan beyannamelerin kırmızı hatta düşmesiyle muayenede olan malların gümrük memurları tarafından kimyahaneye / laboratuara gönderilmesinin talep edilmesidir. Bu müşteriye terimde gecikmelere neden olmaktadır. Bunun yanı sıra antrepoya alınan eşyalarda çifte kimyahaneye istemi ile tespit ve ardiye vb. maliyetler artmaktadır.
- Dış ticaret yapan firmaların en büyük çıkmazı 4458 sayılı Gümrük Kanunu hükümlerinin ağırlaştırılması olmuştur. Özellikle G.K. 238 maddesinde yer alan para cezaları dış ticaret yapan firmaları üretimi durdurma, fabrikayı kapatma durumuna kadar getirmiştir. 238. Maddede yer gümrüklenmiş değerin iki katı para cezası, firmaların haklı bulunması halinde dahi uygulamadan kaynaklanan sorunlar nedeniyle uygulanabilmektedir. Gümrüklenmiş değerin 2 katı para cezası uygulanması halinde bazı durumlarda bu para cezasının ödenmesinin yanında gerekli görürse gümrük idareleri eşyaya el koyma hakkına da sahiptir.
- Dahilde İşleme Rejimi ile ilgili dış ticaret işlemleri için gümrük idarelerinin yanı sıra Ekonomi Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı gibi yapılacak işlemin türüne göre diğer kurum ve kuruluşlarla da işlem yapılmaktadır. Burada firmalar açısından en büyük sorun teşkil eden durum ise kanunu çıkaran ile uygulayan birimin farklı olması ve aralarındaki uyuşmazlıklardır. DİR kapsamında yapılan işlemler sırasında 2006/12 sayılı tebliğ hükümlerine göre firmaların yasal hakkı olan bazı uygulamalar gümrük idareleri tarafından uygun görülmemektedir. Bu gibi durumlarda Ekonomi Bakanlığı ve Gümrük ve Ticaret Bakanlığı uygulamaları

ve mevzuatının ayrı olması firmaları mağdur etmekte, işlemlerini zorlaştırmakta ve işlem süreçlerini çok uzatmaktadır.

- Gümrük işlemleri sırasında hala beyanname aslı, evrak asılları gibi matbu evraklarının basılması imzalanması yazışmalarının sürmesi gibi işlemler, işleyişi yavaşlatmakta, zaman ve maliyet kaybına neden olmaktadır.
- Dahilde İşleme Rejimi kapsamında ithal edilen eşyanın ihraç edilen eşya bünyesinde kullanılıp kullanılmadığına dair ayniyet tespiti yapılmaktadır. Mevcut sistemde ayniyet durumu beyanname üzerinde de gösterilebilecekken bu işlem ikinci bir matbu evrak üzerinde düzenlenmektedir. Bu durumda firmaların ek bir zaman ve maliyet kaybına neden olmaktadır. Zira ayniyet tespiti için eşyanın ihracat sırasında kırmızı hat muayene işlemlerine tabi tutulması gerekmekte ve bu da zaman kaybına ve ekstra bir maliyete neden olmaktadır.
- Dış ticaret mevzuatının çok hızlı değişmesi ve firmaların bu değişime hızlıca adapte olamaması, aynı zamanda mevzuatın çok karışık ve yoruma dayalı olması firmaları mağdur eden bir diğer husustur. Daha anlaşılır, çözüm odaklı bir mevzuat yapısı olmalıdır.
- Özellikle ithalat işlemleri sırasında eşyanın antrepoda, limanda veya gümrüklü sahada uzun süre bekletilmesi, zaman kaybı ve yine ekstra maliyete neden olmaktadır.
- Dış ticarete eşyanın hem iç gümrüklerde hem de sınır kapılarında olmak üzere iki kez kontrol edilmesi hem lojistik firmaları hem de dış ticaret firmaları açısından büyük bir zaman kaybıdır.
- Genel olarak, gümrük beyannameleri e-beyanname olarak bir sistemle açıldığından, beyanname kaynaklı problem ve yanlışlıklar genelde firmanın kabahatinde gibi olsa da e-beyanname alt yapısının gerekli profesyonellikte yapılmayışı ya da devlet eli ile yapılmış olması sistem çalışması konusunda oldukça sıkıntılar oluşturmaktadır.
- Gümrük mevzuatında beyan esas ve bağlayıcı olduğundan üzerinde değiştirme ve düzeltme mekanizmasının kurgulanmaması önemli bir sorundur.
- Yükleme ile ilgili genelde forwarder (taşıyıcı firma) sıkıntıları olabilmektedir.

Sonuç ve Değerlendirme

Dış Ticaret Sistemi ülkenin dış ticaret işlemlerini teşkil eden ithalat ve ihracat ile ilgili tüm mevzuat ile oluşturulmuş uygulama ve yapıyı ifade etmektedir. Çalışmamızda Türkiye'nin Dış Ticaret Sistemi Uluslararası Anlaşmalar ve Dış Ticaret İç Mevzuat olarak iki başlık altında tasnif edilmiştir. Dış ticaret sisteminde karşılaşılan sorunlar dış ticaret firmalarındaki uzmanlarla yapılan derinlemesine mülakat sonuçları çerçevesinde Dış Ticaret ve bu bağlamda Gümrük mevzuatının, gümrük idarelerinde yapılan işlemlerin ve süreçlerinin detaylı irdelenmesi Türkiye'nin Dış Ticaret Sisteminin etkinliği ve verimliliğinin artırılması ve sistemin iyileştirilmesi ve geliştirilmesi noktasında bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmaktadır. Bu kapsamdaki bazı öneriler aşağıda yer almaktadır;

Dahilde İşleme Rejiminde çok başlılık giderilmeli ve sistem bir kurumun sorumluluğunda ve koordinasyonunda birleştirilmelidir. Özellikle beyanname, dekont gibi elektronik sistem üzerinden de görülebilen evrakların tekrar asıllarının ilgili makamlarca istenmesi son bulmalıdır. İthalat işlemleri sırasında eşyanın antrepoda, limanda veya gümrüklü sahada uzun süre bekletilmesinin önlenmesi sağlanmalıdır. Ürün testleri için yeterli sayıda laboratuvar kurulmalıdır. Dış ticarete eşyanın hem iç gümrüklerde hem de sınır kapılarında olmak üzere iki kez kontrol edilmesi sorununa uygun çözüm üretilmelidir. Referans fiyatlar güncel ve gerçek durumu yansıtır olmalıdır. Kırmızı hatta gereksiz düşüşlerin önlenmesi için düzenleme yapılmalıdır. 4458 sayılı Gümrük Kanununda uygulama ve cezaların irdelenerek daha kolay ve adil olması sağlanmalıdır.

Sonuç olarak, Türkiye'nin dış ticaret sistemindeki sorunların belirlenerek iyileştirilmesi üretim, ithalat ve ihracatta olumlu etkileri olacağı değerlendirilmektedir.

Kaynakça

4458 Sayılı Gümrük Kanunu

5607 Sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu

Adıgüzel, Muhittin (2011), Küresel Rekabet Gücü, Nobel Yayınevi, Ankara

Deliçay, Murat (2015). *Dünya'da Ve Türkiye'de Dış Ticareti Kolaylaştırmaya Yönelik Ulusal Koordinasyon Çalışmaları*. Kalkınma Bakanlığı

Gatt Bilgilendirme Rehberi Gelir İdaresi Başkanlığı, Ankara

Gülten Kazgan, (1998), *Ekonomide Dışa Açık Büyüme*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi. 2.Basım, S.333

Gümrük Genel Tebliği (Gümrük Tarife Cetveli İzahnamesi)

Gürsoy, Yaser (2016). *Dış Ticaret İşlemleri Yönetimi*. Bursa: Ekin Kitabevi

İhracat Rejimi Kararı

İhracat Yönetmeliği

İhracı Kayda Bağlı Mallara İlişkin Tebliği

İthalat Rejimi Kararı

İthalatta Gözetim Uygulanması Yönetmeliği

İthalatta Korunma Önlemleri Yönetmeliği

Küreselleşme Ve Uluslararası Ekonomik Anlaşmalar,

[Http://Www.Akademiktisat.Net/Calisma/Kuresellesme/Kure_Ekon_Anl_Mfeken.Htm](http://www.akademiktisat.net/calisma/kuresellesme/kure_ekon_anl_mfeken.htm)

Sınır Ticaretinin Düzenlenmesine İlişkin Karar (Karar Sayısı: 2016/8478)

Yıldırım, Süreyya: Bilgi Ekonomisi Ve Bilgi Ekonomisinin Türkiye Açısından Değerlendirilmesi; [Sbe.Balikesir.Edu.Tr/Dergi/Edergi/C7s12/Makale/C7s12m6.Pdf](http://sbe.balikesir.edu.tr/Dergi/Edergi/C7s12/Makale/C7s12m6.Pdf) -